

Manisa'da Antik Döneme Ait Endüstriyel Bir Alan:

AİGAI SANAYİ MAHALLESİ

DOÇ. DR. YUSUF SEZGİN

Manisa CBÜ Fen Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Günümüzden yaklaşık 3000 yıl önce, o dönemdeki insanların Aspodene, bizlerin ise Yunt Dağı olarak isimlendirdiğimiz coğrafyada Aigai antik kenti kurulmuştur. Kentin batısındaki Setlik Çayı/Köseler Deresi ile doğusundaki Kocaçay (Pythikos/Titnaios) hayati öneme sahip iki akarsudur. Çevresindeki kıraç araziye, etrafında yaşayan halk için kısmen bereketli kılan su kaynakları kentin etrafını sarar ve ona doğal sınırlarını çizerek bir yarımada görünümü verir.

Antik yazılı kaynaklar, Aigai'nin M.Ö. 11. yüzyılda Kıta Yunanistan'dan gelen Aioller tarafından kurulduğunu söyler. Fakat, kentte ele geçen en erken buluntular günümüzden yaklaşık 2700 yıl öncesine uzanmaktadır. Tarih yazımının atası olarak gösterilen Herodotos, Aigai'nin Aiolis Bölgesi'ndeki 12 kentten biri olduğunu aktarır. Kuruluşundan M.S. 270 yıllarına kadar kesintisiz olarak iskân edilen Aigai, M.S. 13. yüzyıl sonlarında bölgede görülen Saruhanoğulları hâkimiyetiyle birlikte ıssızlaşmıştır. 2004 yılında Prof. Dr. Ersin DOĞER tarafından başlatılan kazı çalışmaları günümüzde Manisa Celal Bayar Üniversitesinden Doç. Dr. Yusuf SEZGİN başkanlığında yürütülmektedir.

Sarp ve kıraç tepe üzerine kurulan bir kartal yuvasını andıran kentin en önemli geçim kaynağı, sınırlı arazilerde yürütülen tarım organizasyonları ve kente adını veren keçi yetiştiriciliğidir. Tecrit edilmiş bir halk edasıyla deniz

kıyısındaki nimetlerden 12 km uzağa yerleşmeyi seçen Aigai halkı, bulunduğu zorlu şartlar içerisinde bağımsızca yaşayan kendi kendine yeten yüksek bir medeniyet yaratmayı başarabilmiştir. Ayrıca, kıyadaki kardeş kentlerini iç bölgelerden gelecek tehlikelere karşı korumak gibi bir misyona sahipti. Bakırçay (Kaikos) ve Gediz (Hermos) vadileri arasında kalan Aigai, Lydia iç bölgesiyle Aiolis kıyıları arasındaki ticarete de güvenli bir istasyon görevi üstlenmiştir. Bağımsız bir Yunan kent devletinin (Polis) gerekli tüm kurumlarına ve sosyal imkânlarına sahip olan Aigai'nin refah seviyesinin zirveye ulaştığı dönem Pergamon Krallığı yörüngesinde geçen İ.Ö. 2. yüzyıldır. Günümüzde kenti ziyaret eden misafirlerinin karşılaştığı Bouleuterion (meclis binası), Agora, Tiyatro ve Athena Kutsal Alanı gibi anıtsal yapıların neredeyse tümü bu dönemde inşa edilmiştir. Yaz mevsiminin güzel bir akşamüstünde kızarmışçasına sararan taş döşemeleriyle Nekropolis'ten (mezarlık alanı) kente uzanan antik yolu izleyen her ziyaretçinin kentin girişinde karşılaştığı ilk yapı Yeni Kapı isimli kent kapısıdır. Yeni Kapı'dan sonra, kuzey rüzgârına bakan bir noktada serinliğiyle karşılayan küçük bir mahalle karşımıza çıkmaktadır. Bu mahalle günümüzden yaklaşık 1800 yıl öncesine kadar birçok ustayı, çırağı ve tüccarı misafir etmiştir. Söz konusu sanayi mahallesi yaklaşık 950 m2 genişliğiyle o dönem için azımsanmayacak boyutlardadır

"Ada 1" olarak isimlendirilen sanayi mahallesi, antik dönem ekonomisi ve endüstriyel üretimi açısından oldukça önemli bilgiler sunmaktadır.

2012-2015 yılları arasında kazı ekibinin yürüttüğü çalışmalarda farklı loncaların işlettiği 28 adet mekân açığa çıkartılmıştır.

Resim 1: İşlik olarak kullanılan mekânlar.

Resim 2: İşlik olarak kullanılan mekânlardan diğeri.

Genellikle iki katlı olan mekânların birçoğu birbirine doğrudan ya da dolaylı olarak bağlanan odalardan oluşmaktadır. Bunlar hem üretim faaliyetlerinin yürütüldüğü atölyeler hem de hammadde ve üretim sonrası ortaya çıkan ürünlerin korunduğu depolardan oluşmaktadır. Söz konusu karmaşık yapılanma içerisinde yer alan 4 adet geniş avlunun içerisinde en az birer sarnıç bulunmaktadır. Bu durum bireysel yapılanmadan çok, birden fazla loncanın barındığı alanda organize edici bir mekanizmanın varlığını göstermektedir. 200 kadar sarnıçla su ihtiyacının karşılandığı kentte uygulanan hayret verici mühendisliğin yansımaları sanayi mahallesinde de vücut bulmuştur. Hemen hemen her yapı, çatısına düşen yağmur suyunu duvar içerisinden geçirilen pişmiş toprak künklerle sarnıçlara aktaracak şekilde planlanmıştır. Öyle ki, israf edilmemesi için sarnıçlardan taşan su yine pişmiş toprak künkler yardımıyla başka sarnıçlara aktarılmıştır. İnsanoğlunun yaşamsal kaynağı olan suyun, su kaynaklarından yoksun olan bir tepede böylesine ustalıklı ve özveriyle depolanması şüphesiz takdir edilecek bir organizasyondur. Arkeolojik veriler sanayi mahallesinde birden çok üretim kolunun faaliyet gösterdiğini kanıtlamaktadır. Çeşitli şekillerdeki el değirmenleri ve havanlar tahıldan un yapıldığını, ezme amaçlı kullanılan üretim donanımları ise zeytinyağı üretimine işaret etmektedir. Üretim donanımlarının yanı sıra kimi zaman görülen büyük küpler sıvı depolama veya ayırıştırma tankı olarak kullanılmıştır.

Alanda görülen çok sayıdaki sarnıç özellikle zeytinyağı üretimindeki temiz su ihtiyacını karşılamaktadır.

Sahip olduğu keçi sürüleri sayesinde dokumacılıkta etkili olan Aigai halkının ilgilendiği diğer bir üretim kolu da parşömandır. Hellenistik Dönem'de Pergamonlular tarafından icat edilen parşömanın önemli bir kısmı Aigai'de üretilmiş olmalıdır. Sanayi mahallesinde çalışanların hizmetine sunulmuş olan latrina yani tuvaletin gün ışığına çıkarılmasıdır. Çatı kiremitleriyle oluşturulan dörtgen pisuarlarda biriken idrar, mekânın köşesinde bulunan büyüğe bir küp (pithos) içerisinde toplanır ve daha sonra parşöman üretiminde derinin tabaklanması aşamasında kullanılırdı. Diğer bir üretim kolu kemik işçiliğidir. İşlevini yitirip çöp çukuruna dönüştürülen bir sarnıç içerisinde ele geçen işlenmiş ve yarı işlenmiş kemik objeler ile üretim artıkları bu faaliyeti yürüten bir zanaatkârın izini göstermektedir.

Sanayi mahallesindeki bir mekân, özenli işçiliği ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Gelen ziyaretçilerin oturması için iki kenarında taş oturma sırasına sahiptir. Mozaiklerle süslenmiş anlaşılan mekânın içerisinde ticari faaliyetlerden kalan 100 adedin üzerinde bronz sikke ele geçmiştir. Ayrıca yolların, tüccarların ve yolcuların koruyucu tanrısı olduğuna inanılan Hermes'e ait mermer bir büst bulunmuştur. Bütün bu bilgiler, buradaki mekânın sanayi mahallesine bağlı bir teşhir ve satış salonu olduğunu düşündürmektedir. Bu mekânın altındaki seviyelerde, daha erken dönemlerde (M.Ö. 6. yüzyıl) işletildiği anlaşılan demirci atölyesini açığa çıkarılmıştır. Bu keşif, Aigai'deki sanayi mahallesinin asırlarca süren bir geleneğin sahibi olduğunu göstermektedir.

Resim 3: İşliklerde kullanılan buluntular: Erguvan rengi yapımında kullanıldığı düşünülen dikenli deniz salyangozları (murex brandaris), farklı boyutlarda ölçü kapları, dokuma tezgâhı ağırlıkları, çömleğe yapılmış durumdaki metal cürufu.